

INDEKS 1072

EZGU FIKR, EZGU SO‘Z, EZGU AMAL!

ILM SARCHASHMALARI

ILMIY-NAZARIY, METODIK JURNAL

URGANCH
DAVLAT
UNIVERSITETI

2

2023

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

ILM SARCHASHMALARI

*Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining
FILOLOGIYA, FALSAFA, FIZIKA-MATEMATIKA hamda PEDAGOGIKA fanlari bo'yicha doktorlik
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.*

2.2023

**научно-теоретический, методический журнал
Издаётся с 2001 года**

Urganch – 2023

“ILM SARCHASHMALARI” ilmiy-nazariy, metodik jurnal

Bosh muharrir, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent **YO'LDOSHEV Ro'zimboy**

TAHRIR HAY'ATI:

ABDULLAYEV Bahrom, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
ABDULLAYEV Ravshanbek, tibbiyot fanlari doktori, professor (TATU UF),
ABDULLAYEV O'tkir, tarix fanlari doktori (UrDU),
ATADJANOV Ilxam, geografiya fanlari nomzodi, dotsent (UrDU),
ATAYEV Shokir, yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, UrDU),
BERDIMUROTOVA Alima, falsafa fanlari doktori, professor (QDU),
DAVLETOV Sanjarbek, tarix fanlari doktori, professor (UrDU),
DO'SCHONOV Tangribergan, iqtisod fanlari doktori, professor (UrDU),
ERMETOVA Jamila, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (UrDU),
HAJIYEVA Maqsuda, falsafa fanlari doktori, professor (UrDU),
IBRAGIMOV Zafar, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (PhD, UrDU),
IMOMQULOV Sevdior, fizika-matematika fanlari doktori, professor (NavDPI),
JUMANAZAROV Doniyor, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
JUMANIYAZOV Maqsud, texnika fanlari doktori, professor (UrDU),
JUMANIYOZOV Otaboy, filologiya fanlari nomzodi, professor (UrDU),
KALANDAROV Aybek, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, mas'ul kotib, UrDU),
KAVALYAUSKAS Vidas, gumanitar fanlar doktori, professor (Litva universiteti),
NAVRUZOV Qurolboy, fizika-matematika fanlari doktori, professor (UrDU),
OTAMURODOV Sa'dulla, falsafa fanlari doktori, professor (Toshkent, Kimyo-texnologiya instituti),
PRIMOV Azamat, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (UrDU),
QUTLIYEV Uchqun, fizika-matematika fanlari doktori, professor (UrDU),
RUZMETOV Surojbek, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD, UrDU),
RO'ZIYEV Erkinboy, pedagogika fanlari doktori, professor (UrDU),
SADULLAYEV Azimboy, fizika-matematika fanlari doktori, akademik (O'zMU),
SADULLAYEVA Nilufar Azimovna, filologiya fanlari doktori (O'zMU),
SALAYEV San'atbek, iqtisod fanlari doktori, professor (Xorazm viloyati hokimligi),
SALAYEVA Muxabbat Soburovna, pedagogika fanlari doktori (UrDU),
SATIPOV G'oiptazar, qishloq xo'jalik fanlari doktori, professor (UrDU),
XODJANIYOZOV Sardor, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (bosh muharrir o'rinbosari, UrDU),
YOQUBOV Jamoliddin, filologiya fanlari doktori, professor (O'zDJTU),
O'ROZBOYEV Abdulla, filologiya fanlari doktori (UrDU),
O'ROZBOYEV G'ayrat, fizika-matematika fanlari doktori (UrDU),
G'AYIPOV Dilshod, filologiya fanlari doktori, dotsent (UrDU).

**JURNAL 2001-YILDAN CHIQA BOSHLAGAN•JURNAL
OYDA BIR MARTA NASHR QILINADI•2023 2(188)**

MUASSIS: Urganch davlat universiteti•Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligida 2020-yil 11-
noyabrda ro'yxatdan o'tgan•**GUVOHNOMA № 1131.**

Axborot siyosati departamenti o'z telestudiyasiga, rejissorlar, boshlovchi va operatorlar jamoasi, o'z ssenaristlariga ega katta tuzilmadir.

Bu misol respublikamizda faoliyat ko'rsatayotgan oliy ta'lim tashkilotlari PR-xizmatlar nufuzi va salohiyatini oshirish uchun oldimizda hali ancha ish qilishimiz kerakligidan dalolat beradi. O'zbekiston Respublikasi singari prezidentlik respublikasi bo'lgan AQSHda 30-50 kishidan iborat shtabi bo'lganidek, Oliy Majlis deputatlariga ham chet elda o'qib kelgan biri moliyachi, biri iqtisodchi, uchinchisi huquqshunos bo'lgan besh nafar yordamchi qilib qo'yish va ularni ham kuchaytirish taklifi berilgan edi.¹

Bugungi kunda barcha oliy ta'lim tashkilotlaridagi aynan shunday jiddiy qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'lgan zaif bo'g'in bu PR-xizmatdir. Yuqoridagi fikr-mulohazalarga yakun yasab, quyidagi tavsiyalarimizni bayon etishni lozim topdik:

1. Asosan, PR bilan shug'ullanadigan axborot xizmati (matbuot xizmati yoki matbuot kotibi)ning nizomini (yetuk mutaxassislarini jalb qilgan holda) qayta ko'rib chiqish, uning vakolatlarini kengaytirish, eng asosiysi, PR-xizmat faqat birinchi rahbarga bo'ysunishini nazarda tutuvchi tartib joriy qilish va uning nomini «PR-faoliyatni rivojlantirish bo'limi (boshqarmasi yoki departamenti)» deb o'zgartirish vaqti keladi.

2. Bo'limga rahbarlik qiladigan yetuk mutaxassisni jalb qilish (buning uchun https://tashkent.hh.uz/resumes/pr_menedzher sayti yordamida mutaxassis topish mumkin), jamoani eng zamonaviy asbob-uskuna va jihozlar bilan to'liq ta'minlash, xodimlar shtatini kamida 3 – 4 taga yetkazish zarur.

3. Har o'quv yili yakunida mazkur bo'linmaning kengaytirilgan hisobotini kengash muhokamasi-ga qo'yish hamda oliy ta'lim tashkilotining zamonaviy ijobiy imijini yaratish, uning jozibador brendini shakllantirish, strategik maqsadlarga yo'naltirilgan faol PR-kampaniyani amalga oshirishda jonbozlik ko'rsatgan xodimlarni moddiy rag'batlantirib borish an'anasini joriy qilish yaxshi samara beradi. Bu ishlarga, albatta, bitiruvchilarni ham homiy sifatida jalb qilish maqsadga muvofiq.

Shuni alohida ta'kidlamochimizki, oliy ta'lim tashkiloti kuchli PR-siyosatiga, betakror imijga ega bo'lmasdan, bugungi raqobatga asoslangan bozor iqtisodiyoti sharoitida samarali faoliyat ko'rsatishi mushkul bo'lib, zamonaviy bilim va kasbiy fazilatlarga ega bo'lgan yetuk mutaxassislarni tayyorlay olmaydi.

Yaqubov Fazliddin Muxitdinovich (O'zbekiston davlat Jismoniy tarbiya va sport universiteti Sport huquqi, ijtimoiy va tabiiy-ilmiy fanlar kafedrasini mudiri (PhD); email: fazliddin.yaqubov.89@mail.ru)
JISMONIY TARBIYA VA SPORT MUTAXASSISLARINING FIKRLASH TARZINI
STRUKTURAVIY TAHLIL QILISH ASOSIDA KASBIY KOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya. Maqolada jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarining fikrlash tarzini strukturaviy tahlil qilish orqali kasbiy kompetentligini rivojlantirish masalalari yoritilgan.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы развития профессиональной компетентности специалистов физической культуры и спорта посредством структурного анализа их мышления.

Annotation. The article deals with the development of professional competence of physical culture and sports specialists through a structural analysis of their thinking.

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya, sport, jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari, tafakkur, fikrlash tarzi, sportda fikrlash, sport tafakkuri, tushunish, tahlil qilish, tushuntirish, qiyoslash, umumlashtirish, izchillik, mantiqiylik, oqilonalik.

Ключевые слова: физическая культура, спорт, специалисты по физической культуре и спорту, мышление, образ мышления, мышление в спорте, спортивное мышление, понимание, анализ, объяснение, сравнение, обобщение, непротиворечивость, логика, рациональность.

Key words: physical education, sports, physical education and sports professionals, thinking, way of thinking, thinking in sports, sports thinking, understanding, analysis, explanation, comparison, generalization, consistency, logic, rationality.

Fikrlash tarzi – inson faoliyatini tashkil qiluvchi asoslarning yig'indisi hisoblanar ekan, u ma'lum tuzilishga va strukturaviy xususiyatlarga ega. Aynan mana shunga e'tibor qaratgan holda, fikrlash tarzining strukturasini tahlil qilib, uning asoslarini o'rganishimiz asosida jismoniy tarbiya va sport mutaxas-

¹ <https://www.gazeta.uz/ru/2022/12/15/budget-2023/>

sislarida kasbiy kompetentlikni rivojlantirishimiz lozim. Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari fikrlash tarzining strukturasi tushunish, tahlil qilish, tushuntirish kabi amaliy-mantiqiy jarayonlar tashkil qiladi. Zero, har bir sport mutaxassisi o'z faoliyatida tushunish, tahlil qilish va tushuntirish malakasini namoyon etadi. Sportdagi muvaffaqiyat jismoniy imkoniyatning yuqoriligidan kelib chiqadi. Lekin, shu bilan birga, aqliy-tafakkuriy rivojlanish ham asosiy vazifani bajarishini unutmaslik kerak. Tushunish – bu mavjud vaziyatni o'zlashtirish jarayonida shaxsiy tajribaning universal yo'nalishidir. Tushunish insonning individual ong imkoniyatlaridan kelib chiqadi, ya'ni ongsiz tushunish mumkin emas. Tushunishda insonning diqqat-e'tibori obyektga qaratilgan bo'ladi. Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari fikrlash tarzida tushunishning ahamiyati beqiyos.¹ Chunki tushunish jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarga o'zini namoyon qilish imkoniyatini yaratadi. Ya'ni, yuqori natijali faoliyat yaxshi tushunishdan boshlanadi. Tushunishning o'ziga xos xususiyatlaridan yana biri shundaki, u jismoniy tarbiya va sport mutaxassisining faoliyatini tartibga soladi, uni kelajakka yo'naltiradi hamda nazariy bilimlarini amaliyotga ko'chirtiradi. Tushunish tafakkursiz mavjud bo'la olmaydi. Zero, tushunmaslik tafakkur vujudga kelishining asosiy manbai bo'lib hisoblanadi. Shuningdek, tushunish tafakkurning mahsuldorligi, muvaffaqiyatining asosiy shartidir. Inson harakatining majmui ong orqali hal qilinadi. Ya'ni, sport mashg'ulotlarida bajariladigan eng oddiy harakatlardan boshlab, to o'ta murakkab mashqlargacha bajariladigan faoliyatlarni har bir sportchi talaba ongli ravishda his qiladi, ya'ni, barcha harakatlarni ongida, tafakkurida avval bajaradi. Bevosita mashg'ulotlar yoki musobaqalarda o'rgangan va o'zlashtirgan barcha mashqlar majmuini takrorlaydi. Demak, mashg'ulotlardagi barcha harakatlar, faoliyatlarni anglagan holda tushunish sport mutaxassislari uchun eng zarur jarayon hisoblanadi. Tushunish jarayoni bevosita his-kechinmalar bilan bog'langan holda yuz beradi. Ya'ni, tushunish idrok va his qilish orqali mukammallashadi. Inson sezgi analizatorlari uning faoliyatini tashkillashtiradi. Ayniqsa, ko'rish analizatorining bajaradigan vazifasi yuqori hisoblanadi. Ko'rish tushunishning amaliy ko'rinishidir. Ko'rish yordamida harakat haqidagi ma'lumot olinadi.

Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarning tushunish jarayonidagi o'ziga xos yo'nalish "amaliy tushunish" birinchi va eng muhim vazifa – bu ko'z orqali jonli his qilish hisoblanadi.² Masalan, suzuvchilar va eshkak eshuvchilar uchun "suv", bokschi uchun "masofa", futbolchi uchun "to'p", chang'ichilar uchun "qor", gimnastikachilar uchun "snaryad" ko'rish orqali anglanib, keyin tushuniladi. Ya'ni, tushunish tafakkurdagi davomiy jarayon bo'lib, unda anglash tushunishning birinchi bosqichini tashkil etadi. Ko'rish orqali sportchi o'z harakatlarining fazo va vaqtdagi o'rnini tushuna oladi. Jismoniy tarbiya va sport faoliyatida bu ko'rsatmalilik tamoyiliga mos keladi. Ko'rsatmalilik ko'rish, eshitish va harakat shakllarida amalga oshirilib, u, asosan, harakatlarning fazoviy hamda fazo-vaqt tavsiflarini aniqlab olishga yordam beradi. Yangi harakatlarni o'rganishning dastlabki bosqichida ko'rgazmalilikning ko'rish shakli katta ahamiyatga ega. Shuningdek, harakatlarni juda aniq tabaqalashtirish sport-texnik mahoratni takomillashtirishda ham juda qimmatlidir.³

Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarning fikrlash tarzida tushunish quyidagicha namoyon bo'ladi:

- 1) individual tushunish; 2) ijtimoiy (jamoaviy) tushunish.

Har bir jismoniy tarbiya va sport mutaxassisi alohida individual xususiyatlarga ega. Uning individualligi ijtimoiy hayot sohalarida va sport faoliyatida birday namoyon bo'ladi. Individuallik – biologik jihatdan inson organizmga xos irsiy yoki, keyinchalik, paydo bo'lgan xususiyatlarning o'ziga xosligi bo'lsa, psixologik jihatdan shaxsning fikrlashi, sezgisi, irodasi, istak va intilishi, ehtiyoji, qiziqishi, kayfiyati, hissiyoti, ahvoli, xatti-harakati, odati, mayli, qobiliyati va boshqa sifatlarining o'ziga xosligini anglatadi. Individual tushunish – sport faoliyatida sport mutaxassisining shaxsiy tajribasiga tayanib, mavjud vaziyatni qabul qilish ko'nikmasini anglatadi. Individual tushunishda bajarilayotgan harakatlar va bajarilishi kerak bo'lgan harakatlar o'zaro taqqoslanadi, qiyoslanadi hamda umumlashtirilib yakuniy xulosa qabul qilinadi. Ya'ni, sportchining avval ongli ravishda bajarilib, keyin avtomatlashgan tarzidagi harakatlari yuzaga chiqadi.

Ijtimoiy yoki jamoaviy tushunish – jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari tafakkur tarzidagi eng murakkab jarayon. Zero, barcha jamoaviy sport o'yinlaridagi g'alabaning asosiy sharti ishtirokchilarning bir-birini o'zaro tushuna olishlariga bog'liq. Bunda sportchilar qanday vazifani bajarishdan qat'iy nazar,

¹ Бабушкина Г.Д. Психология соревновательной деятельности спортсмена. Монография, Омск, 2010, 108 с.

² Керимов Ф.А. Спорт кураши назарияси ва усуллар. Дарслик, Т., 2005, 50-бет.

³ Саломов Р.С. Жисмоний тарбия назарияси ва услубияти. Дарслик, Т., «ИТА-ПРЕСС», 2014, 83-бет.

o'z jamoasi uchun samarali faoliyat ko'rsatishga intilishi darkor. Shuningdek, har bir sportchi jamoali o'yinni tushunishi, sheriklar va raqiblarni ko'ra bilishi, o'yin vaziyatining rivojini seza olishi lozim. Bunda individual harakatlarning ommaviy harakatlarga aylanish yo'llarini topish va individual tushunishni ijtimoiy tushunish bilan bog'lash muhim vazifadir. Shuningdek, ijtimoiy tushunishni shakllantirish, uni rivojlantirish hamda takomillashtirish sportchi talabalar fikrlash tarzining muhim qismini tashkil qiladi.

Tushuntirish jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari fikrlash tarzi strukturasi muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Sport faoliyatida tushuntirish – bu biror harakat, jismoniy mashqning fazo va vaqt rejimida implementatsiya qilinishidir. Ya'ni, real vaziyatda amalga oshirish, ijro qilishdir. Tushuntirish – individlarning ongli faoliyati orqali biror-bir predmet yoki voqea-hodisalar haqidagi bilim, tajriba va ma'lumotlarni bir-birlariga uzatishi hamda mustahkamlash jarayonidir.

Tushuntirish sport texnikasining takomillashishida muhimdir. Biror jismoniy mashqni qilish va uni qanday bajarilishini ko'rsatib tushuntirish bo'lajak jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari sport texnikasining rivojlanishiga olib keladi.¹ Tushuntirishni jismoniy tarbiya va sportda foydalaniladigan umumpe-dagogik metod sifatida ham tushunishimiz mumkin. Bunda u, bo'lajak jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari tayyorlashda yuqori natija beradi. Albatta, bu jarayonda murabbiyning malakasini e'tirof etish lozim. Sababi, har qanday jismoniy mashq yoki harakatning mohiyatini o'quvchilarga o'rgatishda murabbiy o'zining tushuntirish metodikasidan kelib chiqib yondashadi.

Sport faoliyati turlarida tushuntirishning muhim bo'lgan quyidagi usullari mavjud:

1) so'z orqali tushuntirish; 2) imo-ishoralar orqali tushuntirish.

So'z eng keng foydalaniladigan va samarasi yuqori bo'lgan hamda tushunilishi oson bo'lgan tushuntirishning usulidir. Barcha sohalarida so'zning tushuntiruvchanlik xususiyati yaqqol ko'zga tashlanadi. Xususan, sportchi talabalarni tayyorlashda so'zdan umummetodologik tushuntiruvchi sifatida foydalanishga ko'p e'tibor beriladi. Bunda kerakli maqsadga erishish uchun so'zga ma'no yuklanadi. Ya'ni, shunchaki so'zni aytish bilan maqsadga erishilmaydi. Albatta, unga vazifani yuklash kerak. Shundagina ko'zlangan natijaga etishish mumkin.

Jismoniy tarbiya va sport faoliyati turlari o'zining rivojlanish tarixidan to hozirgi kungacha bo'lgan muddati davomidagi taraqqiyoti ma'lum qoida va qonunlarni tushuntiruvchi xatti-harakatlar bilan chambarchas bog'liq. Ya'ni, jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari tanlagan sport turlarida ma'lum mazmunni ifodalovchi imo-ishora "jest"lar mavjud. Biz odatiy kundalik hayotimizda bunga e'tibor bermaymiz. Lekin, imo-ishoralar noverbal muloqot usullaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotlarga ko'ra, imo-ishoralar insonning og'zaki nutqidan ham ko'proq ma'lumotlarni tushuntirar ekan. O'rganishlarimiz natijalariga ko'ra, jismoniy tarbiya nazariyasi va sport faoliyatiga bag'ishlangan tadqiqotlarda tushuntirishning imo-ishoralar bilan bog'liq masalalari, umuman, aks ettirilmagan. Vaholanki, deyarli barcha jismoniy tarbiya jarayonlari va sport turlarida imo-ishora va jestlar mavjud. Ularni bilish, tushunish, albatta, g'alabaga ta'sir qiladi. Bu xoh yakkakurash sport turlari bo'lsin, xoh jamoaviy sport turlari bo'lsin, bizningcha, bu masala ilmiy tadqiqot manbasi bo'la oladi.

Ilmiy nuqtayi nazardan qaraganda, "imo-ishora – bosh, qo'l, tana orqali bajariladigan, biror ma'lumot beruvchi yoki his-tuyg'u, ichki kechinmani ifodalovchi har qanday belgidir". Shu jihatdan, sportchi talabalar o'zi o'ylagan va tafakkur operatsiyalari orqali o'tgan ma'lumotlarini tushuntirishda tana tilidan foydalanadi. Bunda tana harakati orqali ifodalangan xatti-harakatlar o'ziga xos kod vazifasini bajaradi. Masalan, voleybolda imo-ishoralar 8%ni, basketbolda 33%ni, gandbolda esa barcha murojaatlarning 10,6%ni tashkil etadi.

Imo-ishoralar orqali tushuntirishning o'ziga xos xususiyatlari shundaki, birinchidan, tushunish oson bo'ladi, ikkinchidan, vaqt tejiladi, uchinchidan, kodlangan axborot barchaga ko'rinadi, to'rtinchidan, taktik harakatlar rejalashtiriladi. Tushuntirishning muvaffaqiyati, birinchi navbatda, mukammal tushunishdan kelib chiqadi. Tushunishning mukammal bo'lishi esa o'z-o'zidan tushuntiruvchining qobiliyatiga bog'liq. Bundan shunday xulosaga kelish mumkinki, tushunish va tushuntirish bir-birini taqozo etadigan hamda bir-birisiz mavjud bo'la olmaydigan fikrlash tarzining tarkibiy qismlaridir.

Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari fikrlash tarzining navbatdagi tarkibiy qismi bu tahlil qilishdir. Tahlil qilish tushunilgan va tushuntirish natijasida olingan ma'lumotlarni tafakkurda qismlarga ajratib, o'rganib, oldingi shaxsiy tajriba ma'lumotlari bilan qiyoslab yangi xulosalarga kelish va amaliyotga tatbiq qilishdir.

¹ Абдуллаев А., Ханкелдиев Ш.Х. Жисмоний тарбия назарияси ва услубияти. Т., ЎзДЖТИ нашриёти. Дарслик, 2005, 87-бет.

Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari o'z faoliyatlarida tahlil qilishga har doim murojaat qiladi. Chunki tahlilsiz ma'lum jismoniy mashqni bajarish o'zish dinamikasini pasaytiradi. Ya'ni, har qanday jismoniy vazifaning mohiyatini anglash, tushunish va harakat natijalarini tahlil qilish sport mutaxassisi uchun muhimdir.

Jismoniy tarbiya jarayoni samaradorligi ko'p jihatdan shug'ullanuvchilarning o'z harakatlarini tahlil qilishga hamda ularni yaxshilash yo'llarini ijodiy izlashga qanchalik o'rganganliklariga bog'liq.

Bugungi kun ilmiy tadqiqotlariga murojaat qilganimizda, tahlilni ko'proq pedagogik tadqiqot usuli sifatida tushunish kuzatildi. To'g'ri, tahlil qilish metodologik yondashuv hisoblanadi. Lekin, faqat shu bilan tahlilning vazifasini cheklash mumkin emas. Bizningcha, tahlil qilish sportchi talabalarning o'z shaxsiy tajribasiga, egallagan bilim-ko'nikma-malakasiga tayanib hamda mavjud vaziyat holatidan kelib chiqib, faoliyatini oqilona tashkil qilishidir. Zero, jismoniy tarbiya va sport sohasidagi yuqori malakali mutaxassis o'z kasb darajasini muntazam oshirib borishi kerak. Buning uchun u ilmiy-usuliy ish olib borish malakasiga ega bo'lishi, tadqiqot vazifalarini oldinga qo'yishni bilishi, tegishli tadqiqot usullari hamda uslublarini tanlay olishi, olingan ma'lumotlarni tahlil qila olishi lozim. Bu uning professional ish uslubini ko'rsatadi. Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislari tahlil qilish individul xususiyatga ega bo'lib, u quyidagi tarkibiy elementlardan tashkil topadi:

–kuzatish. Har qanday tahlil jarayoni kuzatishdan boshlanadi. Kuzatish asosida, birinchi navbatda, bajarilayotgan jismoniy mashqlar, texnik-taktik harakatlar, yo'l qo'yilayotgan xato va kamchiliklar baholalanadi. Kuzatish bilvosita ham bo'lishi mumkin, ya'ni maxsus asbob-uskunalaridan foydalaniladi;

–qiyoslash. Bunda sport mutaxassisi kuzatish asosida olingan natijalarni va o'zining shaxsiy tajribaviy yondashuvini o'zaro solishtirgan holda qiyoslaydi. Farqlarni topishga intiladi;

–umumlashtirish. Kuzatish va qiyoslash natijasida to'plangan ma'lumotlar barchasi umumlashtirilib jamlanadi. Ushbu jarayon fikriy va amaliy vositalar bilan amalga oshiriladi;

–xulosa chiqarish. Har qanday tahlil qilishning oxiri yangi xulosaga kelish bilan yakunlanadi. Xulosa tahlilning natijasidir. Xususan, sportchi talabalar o'zlarining sport faoliyatlari davomida tahlilsiz samaradorlikka erisha olmaydilar.

Sportchi talabalar tahlil qilishda quyidagi prinsiplarga amal qilsa, uning natijadorligi oshadi:

–mantiqiylik. Tahlil qilish jarayonida mantiqiy amallarga tayanish lozim. Zero, mantiqiylik tahlilning to'g'riligini ta'minlaydi. Mantiqiylikning buzilishi esa yakuniy natijaning salbiy sifatiga ta'sir o'tkazadi;

–izchillik. Har bir sport mutaxassisi o'z faoliyatida tahlilni izchillik bilan amalga oshirib borishi kerak. Sababi, izchillik davomiy xususiyatga ega bo'lib, u tahlilda muhim o'rinni egallaydi;

–oqilonalik. Bu tamoyil tahlilning ratsional o'tkazilishiga olib keladi. Bu sportchi talabalar uchun juda muhim prinsip. Chunki oqilonalik turli emotsional his-kechinmalarga chalg'imaslik vazifasini bajaradi;

–metodologik. Tahlil bir vaqtning o'zida ham tafakkuriy amal va metoddur. Metod sifatida tahlil har bir mutaxassis faoliyatini tartibga soladi.

Xulosa qilib aytganda, jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarning fikrlash tarzi mustaqil, ijodiy va unumli fikrlash qobiliyati orqali yuzaga chiqadigan faoliyatdir. Bu shuni anglatadiki, ijodiy tafakkurga tayanib, kuchli fikrlash operatsiyalarini o'tkazib hosil qilingan jismoniy faoliyat jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarning haqiqiy fikrlash tarzini tashkil etadi.

Qo'ldasheva Maxmuda Nurmatjonovna (Namangan davlat universiteti Boshlang'ich ta'limda aniq va tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi kafedrasi katta o'qituvchisi (PhD); e-mail-kuldasheva80@bk.ru)

DARS JARAYONIDA UNIVERSAL KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH TALABALARNING BILIMGA QIZIQISHINI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada mamlakatimizda ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, o'sib kelayotgan yosh avlodni ma'naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarishda muhim bo'lgan masalalar ko'rilgan. Shiningdek, jahon standartlari doirasida oliy ta'lim tizimida universal kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar hamda fikr-mulohazalar yoritilgan.*

***Аннотация.** В данной статье рассмотрены вопросы, имеющие важное значение для определения приоритетных направлений системной реформы образования в нашей стране, поднятия духовно-нравственного и интеллектуального развития подрастающего поколения на качественно*

MUNDARIJA

MATEMATIKA

Matyoqubov Ollabergan, Matkarimov Sanjar, Xusainov Islom. Chegaraviy sharti spektral parametrga chiziqli ravishda bog'liq bo'lgan Shturm-Liuvill masalasi.....	3
Saidov Doniyor Yusupovich. Umumlashgan baholarni hisoblash usulining arxeologik artefaktlarni tasniflashda qo'llanilishi.....	7
Алмуратов Шавкат Нарпулатович. Особенности линейных колебаний вязкоупругой сферической оболочки.....	10

FALSAFA

Юлдашев Фахриддин Абдуситтович. Форобий меросида мусиқа санъатининг фалсафий таҳлили.....	14
Abdullayev Madamin. Maxtunquli hikmatlarida hayot falsafasi.....	17
Музаффаров Фируз Давронович. Имом Ғазолий гностицизми – ирфоний билиш назарияси.....	20
Zoyirov Erkin Xalilovich. Ya'qubi Charxiyning asarlarida ontologik masalalar qiyosiy tahlili.....	24
To'rayev Shavkat Nishonovich. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida ma'naviy rivojlanish tamoyillari.....	27
Ibaydullayev Temur Gaybullayevich. Yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash – jamiyat taraqqiyotining muhim omili.....	30
Xoliqov Yunus Ortiqovich. Yangi O'zbekistonda millatlararo madaniyatni yuksaltirishning axloqiy va diniy ko'rinishlari.....	32
Инагамова Феруза Хуршитовна. Диний манбаларда оила мустаҳкамлиги масаласининг тавсифи.....	34
Xudayberganov Ravshonbek Xudaybergan o'g'li. Mental tilning falsafiy-metodologik xususiyatlari.....	38
Muradov Sanjar Aslonovich. Fariduddin Attorning borliq to'g'risidagi asari.....	41

TILSHUNOSLIK

Saloydinova Nargiza Shuhratovna. Tilshunoslikda otermin: yondashuv, tahlil va tadqiq.....	44
Ozodova Vasila Ikrom qizi, Qodirova Mukaddas Tog'ayevna. Tilshunoslikda frazeologik birliklar tadqiqiga pragmatik yondashuv.....	46
Jurayev Ziyodbek. Jahon tilshunosligida frazeologizmlarning taraqqiyot bosqichlari.....	48

ADABIYOTSHUNOSLIK

G'ayipov Dilshod, Xudayarova Dilnoza. Komil g'azaliyotida ishqiy mavzu.....	51
Norov Otajon. Islomiy lirikada badiiy tafakkur uyg'unligi.....	54
Qo'chqorova Mahina. Xudoyberdi To'xtaboyev asarlarida bolalar obrazi badiiyati.....	57

PEDAGOGIKA

Babashev Farxad Aytmuratovich. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida PR-faoliyat xususiyatlari.....	60
Yaqubov Fazliddin Muxitdinovich. Jismoniy tarbiya va sport mutaxassslarining fikrlash tarzini strukturaviy tahlil qilish asosida kasbiy kompetentligini rivojlantirish.....	64
Qo'ldasheva Maxmuda Nurmatjonovna. Dars jarayonida universal kompetensiyani shakllantirish talabalarining bilimga qiziqishini rivojlantirish vositasi sifatida.....	67
Ismoilova Gulbaxor Azamovna, Muxammedova Mohichexra Baxodir qizi. Tadqiqot qilish usuli ekologik madaniyatni rivojlantirishning samarali yo'llaridan biri sifatida.....	70
Abdullayeva Nafisa Anvarovna. O'rta maktabning boshlang'ich sinflarida matematika kurslarida o'quvchilarda geometrik tasavvurlarni tarkib toptirishda uzviylik.....	72
Raximov Sarvar Ibragimovich. Ma'naviy tarbiya orqali pedagogik va texnik bilimlarni integratsiyalash.....	75
Tangriyev Alisher Jumanazarovich. 14-15 yoshli erkin kurashchilarning psixofizologik tayyorgarlik dinamikasi.....	77
Eshquvvatov Ulug'bek Abdulla o'g'li. Talabalarni innovatsion muhandislik kasbiy faoliyatga tayyorlash.....	80
Aralov Muzaffar Muxammadiyevich. Texnika oliy ta'lim muassasalari talabalariga topografik chizmachilik fanini o'qitishda bo'lajak muhandislarning grafik tayyorgarligini rivojlantirish tahlili.....	83
Abdumannatova Aziza. Musiqa turizmi vositasida talabalarda tolerantlikni rivojlantirish omillari.....	86
Siddiqova Iroda Abduzuxurovna, Radjabov Nasir Nasimovich. Inglizcha 'a' harfi o'qilishining harbiy terminlarda o'ziga xosligi.....	89
Mirzakarimova Maxliyoxon Madaminjonovna. Ingliz tili darslarida o'quvchilar tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	92
Xudaykulov Rustam Zakirovich. Talabalarda innovatsion muhandislik kasbiy faoliyatiga oid kompetensiyalarni shakllantiruvchi fanlar nazariy tavsifi.....	96